

Особливості розвитку культури мовлення учнів у вітчизняних середніх закладах міжвоєнного періоду ХХ ст.

Загальна культура нації та суспільства передбачає правильність володіння мовою, чіткість та логічність викладу в писемному та в усному мовленні, використання загальнозрозумілих мовних засобів, що відповідають літературній мові. На формування культури мовлення була спрямована освіта у вітчизняних середніх навчальних закладах міжвоєнного періоду ХХ ст.

Аналіз наукових праць, монографій Б.Ступарика, І.Курляк, Т.Завгородньої, М.Рудницького, Й.Воронецького, С.Шобера, Г.Ровіда, А.Кринського та свідчить, що саме культурно-історичні процеси обумовили становлення і розвиток освіти та визначили основні етапи методики мовної освіти у вітчизняній педагогічній практиці початку ХХ століття. Вагомий внесок у дослідження проблем мовної освіти зазначеного періоду внесли О.Миролюбов, І.Грузинська, Л.Щерба, В. Вихрущ, Г.Рогова, Н.Верещагіна, О.Москальська, О.Бігич, Д.Багалій, А.Кирда, В.Карпова, А.Красуля, Н.Борисова, Т.Литньова та ін. Проте формування культури мовлення учнів вітчизняних середніх закладів міжвоєнного періоду ХХ ст. ще недостатньо досліджено в історії української педагогіки.

Мета статті – дослідити особливості, окреслити основні методи та тенденції розвитку культури мовлення учнів вітчизняних середніх закладів міжвоєнного періоду ХХ ст.

Важливою ознакою шкільної освіти на території Західної Галичини, що у міжвоєнний період ХХ ст. входила до складу Польщі, був антагонізм між філологією та природознавством. Після розпаду Австро-Угорщини система освіти Галичини перші роки залишалася без змін. Далі під впливом прихильників теорії реальної освіти розпочалося проведення реформ з метою «наблизити гімназійну науку до щоденного життя,

вивести із шкільних планів мертві мови, як такі, що втратили своє значення. Особливу роль тут відіграли нові психолого-педагогічні дослідження американських учених, які показали, що в школах природничого типу учні виявляли живе зацікавлення класичними шедеврами літератури й філософії в той час, коли зловживання граматичним аналізом римських і грецьких лексичних форм призвело лише до знеохочення та до низького рівня знань учнів в класичних гімназіях»[1, с.144-145].

Історики виокремлюють три періоди формування системи освіти Польщі: період становлення держави (1918–1922 рр.), період реалізації шкільного проекту 1927 р., шкільну реформу 1932 р. Конституція Польщі 1921 р. проголосила обов'язкове 7-річне навчання. У результаті проекту програми «Принципи плану навчання в середній школі», опублікованого 1921 р. відділом шкільництва при міністерстві, на перший план висувалися природничо-математичні науки за рахунок вивчення інших шкільних предметів, зокрема класичних мов[8, с.4].

У 1921 році було підписано Ризький договір, за яким польський уряд зобов'язувався надати російській, українській та білоруській національностям, які проживали в Польщі, всі права, що забезпечували б вільний розвиток культури, мови і виконання релігійних обрядів. Б.Ступарик у книзі «Шкільництво Галичини (1772-1939)» підкреслює, що згідно з цим договором визнавалось право культивувати рідну мову, організовувати і підтримувати школи із рідною мовою викладання, розвивати культуру та відповідно польська конституція гарантувала право українців на навчання дітей рідною мовою в початкових класах[3, с.120].

Вивчення рідної мови, зокрема граматики, передбачалося лише у початковій школі впродовж чотирьох років, далі програма пропонувала вивчати літературу. Проте науковці того часу вважали, що вивчення мови передбачає більше, ніж знання граматичних правил та ознайомлення із творами художньої літератури: це детальне опанування цілого

пізнавального процесу у внутрішніх (мисленні) та у зовнішніх проявах (усному та писемному мовленні) [8, с.9].

Міністерська програма зазнала критики з боку філологів, які вважали, що центральне місце у системі шкільної освіти повинна займати рідна мова, оскільки вона є основою формування мислення, внутрішнього психічного розвитку дитини та вивчення інших предметів, навіть іноземних та класичних мов. Система освіти потребувала вдосконалення. Для розвитку культури мовлення учнів у системі шкільництва було запропоновано низку постулатів:

1.Рідна мова визнавалася головним та центральним загальноосвітнім предметом. До вчителів ставилися високі вимоги щодо володіння державною мовою, незалежно від обраного предмету претенденти складали поряд із кваліфікаційним іспитом ще і мову.

2.Впродовж семи років гімназійної освіти щодня вивчати рідну мову, позаяк метою навчання рідної мови є розвиток найважливішої функції інтелектуальної діяльності – мислення. Від формування культури мовлення учнів загальноосвітніх закладів залежить і загальний рівень розвитку народної культури.

3.На знаннях рідної мови базувалися: а) латинь (викладалася учителем рідної мови); б) філософська пропедевтика, зокрема логіка (вивчалася у тісному зв'язку із граматиною рідної мови, із стилістикою та риторикою); в) педагогіка (на вчительських семінарах викладалася учителем рідної мови із врахуванням дидактичних та виховних цінностей рідної мови).

4.Особливості програми з вивчення рідної мови: а) у старших класах середніх шкіл вивчення рідної мови переносилось на вивчення художньої літератури, що потребувало оцінки естетичних, моральних чи національних цінностей, при цьому зверталось менше уваги на мовленнєві навички; б) у гімназіях та середніх школах при вивченні рідної мови увага акцентувалася більше на писемному мовленні, аніж на риторичі.

5. Вивчення іноземних мов – німецької, французької, англійської вимагало мовного чуття, що формується на основі знання граматики рідної мови [8, с.33-37].

Проте після прийняття закону про мову навчання в школах 1924 р., відповідно до якого мова навчання в народних школах визначалася шляхом шкільних плебісцитів та метою якого було знищення української школи, запровадження навчання польською мовою, на території Галичини у міжвоєнний період збільшилася кількість польських та двомовних шкіл [2, с.99].

Професор Познанського університету Микола Рудницький у праці «Мовна освіта в житті та в школі» окреслює розвиток мовознавства як науки, що стосується як середньої школи, так і всієї інтелігенції. Автор ставить питання: чи мовознавство представляє суспільну чи життєву цінність? У педагогічній та філософській літературі ще на початку ХХ ст. зустрічається твердження про те, що людина часто не може зрозуміти того, що не може сама виразити за допомогою вербальних засобів [6, с.25]. Розвиток культури учнів середніх шкіл залежить від розвитку їхнього мовлення. Духовний та матеріальний зміст, вміщений у мові як історичному надбанні нації, у її виразах та зворотах, у її семантичній системі, безумовно вважається культурним багатством народу. Школа не може впливати на мовні здібності дитини, проте школа навіть зобов'язана виробити мовні навички своїх вихованців з метою збагачення культури свого народу. Культура мовлення впливає також як на економічну, матеріальну сфери, так і на суспільну та політичну сфери життя людини. Зокрема неможливо применшити доброго володіння мовою при укладанні торгівельних, промислових договорів, при формулюванні правових, політичних актів, суспільних програм. Важливим вважав професор Рудницький і вміння формулювати індивідуальні думки на письмі, навіть правильно розставлені пунктуаційні знаки впливають на однозначне розуміння мовлення.

Вже на початку ХХ ст. мовні навички набували все більшої ваги у суспільному житті, досконалого знання мови урядовців вимагало написання різноманітних указів та оголошень, зокрема для їх чіткого розуміння. Підкреслює автор і неабияке значення розвитку культури мовлення і для навчання учнів загальноосвітніх закладів, позаяк розвиток думки учнів вимагає для свого оформлення належного рівня культури мовлення та володіння у достатній кількості мовними засобами як мірилом культурного розвитку.

Внаслідок твердження, що учень не розуміє того, що не може висловити мовними засобами, педагоги замислювалися над причинами, принаймні стосовно більшості учнів, і висували гіпотези:

1) у випадку недостатньо розвинутого мовленнєвого вміння учневі пропонувалося працювати у напрямку розвитку культури мовлення;

2) при відсутності в учня мовних здібностей виникала необхідність спеціального підходу до роботи з таким учнем [6, с.160].

При відсутності успіху в навчанні при обох підходах учневі рекомендували покинути середній освітній заклад та перейти до фахової підготовки, де він міг би досягнути навіть високих результатів, проте у будь-якому разі не буде відчувати себе некомфортно та не створюватиме труднощів іншим учням та учителям.

У середніх загальноосвітніх закладах зазначеного періоду окрім вивчення рідної мови значну частину займало вивчення іноземних мов, зокрема латинь, грецька мова, серед «живих мов» передусім німецька мова, французька або англійська, російська мова. Рудницький зауважує, що у недалекому майбутньому на литовських та руських територіях треба буде вчити литовської та руської мови. Вже на той час в утраквістичних гімназіях на території Галичини частково викладається «руська» мова.

Велика кількість годин у навчальному плані виділялася в той час для вивчення іноземних мов, проте часто учителі не досягали поставленої мети: результати навчання були дуже незначні. Вчений відзначає, що

серед основних причин відсутності успіху при навчанні іноземних мов було недостатнє знання рідної мови, оскільки неможливо вимагати від учня опанування граматичних правил та синтаксичного зв'язку іноземною мовою, якщо він не знає і не розуміє будови рідної мови. Задля покращення результатів при вивченні іноземних мов М.Рудницький пропонує навіть зменшити кількість годин для іноземних мов та натомість збільшити кількість годин для вивчення граматичної будови рідної мови.

З метою продуктивного використання навчального часу, відведеного на формування культури мовлення іноземною мовою, у школі необхідно подбати про формування культури мовлення рідною мовою, оскільки варто опиратися на мовне чуття учня, яке спершу розвивається для рідної мови. Наголошується значення рідної мови і для вивчення усіх шкільних предметів, особливо для логіки та психології. Оскільки мова як відображення психічного розвитку та психологічного стану людини містить у собі як логічні, так і психічні елементи, М.Рудницький вважав, що мова виражає середній психічно-логічний розвиток народу[6,с.36].

З науково-методичної точки зору навчання мови має практичні переваги над усіма іншими предметами, позаяк учень, застосовуючи набуті мовні навички, може користуватися індукційно-дедуктивним методом у будь-якій сфері, спостерігати, робити висновки, самостійно міркувати та формулювати дефініції. Дослідно-обсерваційний метод пропонується учням для дослідження рідної мови, яка містить найбагатший матеріал у порівнянні із природничими науками, математикою, навіть із психологією. Автор зауважує, що жоден учень не досліджував навіть десятої частини тих звірят та рослин, які вивчає на зоології та ботаніці, не розглядав також клітин рослин чи тварин, не розглядав скелету тварин, нутрощів, мізків, не говорячи вже про бактерії, типи грибків. Тоді як у випадку із мовою кожен учень може вжити на вимогу певний вираз, зворот чи речення у необхідній ситуації[6, с.43].

Мова у своєму найглибшому сенсі є інтелектуально-волюнтаристичною функцією, так як у процесі розвитку мовленнєвої діяльності тренуються найважливіші риси характеру: воля, рішення та вибір. Із вивченням мови учень середньої школи опановує щоразу новий та вищий рівень культури, що призводить до того, що рідна мова стає центром освіти загалом, формує розум та уяву, естетичні та етичні нахили.

З метою навчання орфографії Галицька крайова шкільна рада у своїх приписах визначала вимогу щодо коректного користування писемним мовленням. На початку ХХ ст. у науковій літературі з методики викладання філологічних дисциплін у середніх навчальних закладах підкреслюється необхідність поглибленого вивчення сформованих впродовж віків засад письма. Викладання рідної мови у школі повинно бути цілісним і завершеним, позаяк не всі випускники середніх шкіл продовжують навчання у спеціальних чи вищих закладах. Молодь повинна отримувати таку кількість відомостей з галузі мови, яких вистарчило б для користування у повсякденному та професійному житті з наукового, політичного чи суспільного аспекту [6,с.82].

Рудницький вважав, що навчання орфографії чи правопису повинно починатися з'ясуванням основних понять, зокрема розрізненням орфографії, графіки та вимови із обов'язковим залученням фонетики, оскільки правопис мав не лише навчальний характер, а й суспільний.

Методика навчання мови у середній школі міжвоєнного періоду ХХ ст. обумовлена загальними методологічними та дидактичними вимогами, інтелектуальними здібностями молоді та метою і змістом навчання. З точки зору методики цілі та зміст навчання поєднуються, зміст підпорядковується цілям навчання рідної мови як інструменту культури, зокрема літератури [6,с.104]. Необхідно зазначити, що методи були емпіричними, опиралися на враження відчуття (зору, слуху, дотику, рух). Емпіричність мовних явищ перевищує всі інші явища, навіть природничі.

Для початку навчання писемного мовлення особлива увага приділялася спершу зоровим враженням:

- 1) навчити учнів усіх необхідних знаків – зорових образів,
- 2) навчити співвідносити зорові образи з відповідними уявленнями, семантичними поняттями, зокрема розділові знаки,
- 3) перевірити, чи учні справно співвідносять зорові образи друкованих та писаних літер зі слуховими образами, звуками.

Далі методисти радили працювати зі слуховими враженнями, звертати увагу учнів на відмінність між усним та писемним мовленням. Важливими, за М.Рудницьким, є слухові враження від порівняння власної та чужої вимови. Третім етапом навчання писемного мовлення вважали рухові враження, які опираються на власні нервово-рухові відчуття учнів, зокрема рухи органами мовлення при вимові окремих звуків та виразів, механічні рухи, необхідні для письма. Для закріплення вміння писемного мовлення учнів учителям необхідно прослідкувати за усвідомленням тих вражень, акцентуючи увагу на розумінні мови як системи знаків.

Навчання граматики методисти-новатори пропонували розпочинати із пояснення учням матеріалу від складного до простого: спершу аналізувати речення, оскільки усім більше зрозумілим є речення, а не звук, який розглядається як найменша у мові абстракція, тому варто закінчувати аналізом звуків [6, с.113].

Цікавою вважаємо і дискусію педагогів досліджуваного періоду щодо важливості навчання учнів граматичних дефініцій, оскільки учні забувають визначення і від них немає користі. Проте М.Рудницький зауважує, що визначення самі по собі не мають істотно важливого значення, а вміння їх застосовувати. Без знання дефініцій неможливо було би застосування у граматиці дедуктивного методу. Акцентується увага на вартісності культури і науки для людини, що полягає у вмінні реалізовувати набуті уявлення та знання у житті. Проте для того, щоб уявлення були живими, придатними до реалізації, вони повинні бути

індивідуальною власністю, індивідуальним витвором особистості, доведеними до автоматизму. Така точка зору підводила до висновку, що евристичний, сократичний методи, метод питань – найкращий шлях до суттєвого інтелектуального розвитку.

Дискусія продовжувалася і щодо того, чи обирати акроаматичну форму навчання, що полягала у систематичному викладанні тематичного матеріалу, чи вимагати виконання вправ з використанням підручника. Хоча повністю вилучити викладання за принципом університетів не можна, методисти радять притримуватися роботи з підручником, читати та опрацьовувати його у класі, а викладати лише у формі коментарів до тверджень, поданих у підручнику, застосовуючи одразу приклади. Така форма навчання принесе більше користі, зокрема у ситуації, коли учитель буде лише керувати коментуванням, яке робитимуть самі учні. У інтелектуальному та винахідливому піднесенні можна тримати учнів за допомогою евристичного, сократичного методів, методів запитань, діалогу у роботі з текстом та прикладами з підручника. Переваги такої форми навчання наведені у таких пунктах:

1)учні при звичаються до роботи з книжками і до критичного та аналітичного сприйняття змісту,

2)викладений у підручниках матеріал служить для повторювання лекції, до того ж він не містить випадкових помилок, перекручень, які трапляються при сприйманні матеріалу на слух,

3)учні, які працюють із текстом підручника, тренують вміння стисло викладати тверджень та виразів, що має велике значення для формування як стислості мислення, так і наукового змістовного висловлювання,

4)усі учні змушені скрупульозно вивчати матеріал підручника та вміти відповідати на питання учителя.

Такий підхід до навчального процесу мав переваги і для учителя. Застосовуючи таку методику, учитель міг проводити детальне спостереження за учнями, виявляти їхні здібності та нахили.

Для навчання писемного мовлення у школах Галичини найчастіше використовували переказ, диктант, переписування з книжки, зважаючи на поєднання в учнів слухових, зорових та рухових вражень(рис.1. Писемне мовлення).

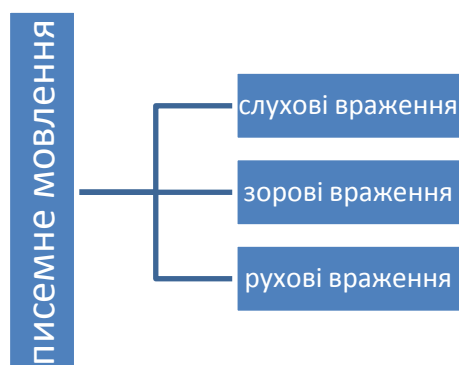

Рисунок 1. Писемне мовлення

Так, наприклад, якщо учням подається новий лексичний вираз, для запам'ятовування важливо поєднувати слухові, зорові та рухові враження: 1)учні повинні добре сприймати цей вираз на слух, 2)вимовляти його, 3)читати у друкованому варіанті, 4)читати у писаному варіанті, 5)написати, переписуючи з підручника, та під час диктанту. У разі розуміння того виразу в вищеописаних випадках можна стверджувати, що учні його знають[6, с.141].

У методичній літературі, що присвячена навчанню мови, часто зустрічається рекомендація, що потрібно вчити мови, а не граматики. М.Рудницький вважав, що не настільки важливим є спосіб навчання мови, – за допомогою мовного тексту чи граматичних правил, – скільки розуміння і вміння доречно застосовувати дефініції та граматичні правила, вчений визначав подвійне завдання граматики: наукове, що полягало в описі будови мови, та прикладне – навчання учнів середньої школи правильного усного та писемного мовлення, доречного стилю.

На початку ХХ ст. серед науковців часто виникали дискусії щодо ознак правильності мови. Запозичення із іноземних мов (германізми, галліцизми, латинізми) були небажаними, зокрема у польській мові пуристичні тенденції виразно поєднувалися із патріотичними почуттями [6,с.149].

Для формування стилістики мовлення в середніх закладах Галичини неабияку роль відігравали письмові вправи. Основною засадою для завдань у письмовій формі був принцип: учень не може відтворити у писемному мовленні того, чого не розуміє чи не знає у достатній мірі. Тому завданням учителів було докласти усіх зусиль, щоб учні на рівні вражень, уявлень та понять добре володіли навчальним матеріалом. За таких умов можна і потрібно вимагати відповідних вольових зусиль у тому напрямку, пам'ятати про те, що йдеться про навчання володіти своїм мисленням.

При переписуванні з дошки спеціально дібраних вправ із орфограмами пропонувалася робота учнів у групах по-трьох: перший учень перевіряє написане свого сусіда і виправляє синім кольором, потім другий переглядає те саме завдання і робить правки ще червоним кольором. Процес відбувається під пильним керівництвом учителя.

При формуванні культури мовлення важливе значення відіграло модифікування шкали вимог учителя та шкали обов'язків учнів при усних переказах змісту прочитаних текстів, декламуванні залежно від поставленої мети: вимова (риторика) та дикція, граматики та правильність побудови речень, стилістика та доречність вживання лексичних одиниць.

З метою формування стилістичного аспекту культури усного та писемного мовлення емпірична практика пропонувала читання та вивчення напам'ять творів класиків. Проте метод механічного запам'ятовування текстів класиків як мовного матеріалу методисти радили використовувати у поєднанні із евристичними та індуктивно-дедуктивними методами.

Письмові творчі роботи відігравали величезну роль у навчанні та вихованні учнів середніх закладів, оскільки свідчили і про духовний розвиток дитини. Попри грамотність при написанні творів, за Г.Ровідом, розвивається індивідуальне вираження почуттів та думок учня на підставі безпосереднього спостереження та пережитих емоцій [5, с.17].

Теми творчих робіт не повинні бути односторонніми та черпатися тільки з літератури. Часто для письмових робіт з метою розширення репродуктивних навичок використовувалися досить обмежені теми: *«Опис мого пера», «Мій олівець», «Стіл, за яким я вчуся»*. Іноді використовували ще і такий тип завдання: *«Описати детальне значення слів віл, осел, баран, зірватися і т.д.»* [6,с.150]. Але найефективнішими для розвитку писемного мовлення вважалися теми творів, пов'язані з життєвими ситуаціями, повсякденним оточенням дитини, зокрема з життям дитини вдома, життям у школі, спостереженнями впродовж прогулянок та екскурсій, найважливішими подіями у рідній місцевості та краї, релігійними та світськими святами, ставленням молоді до моральних, суспільних, національних та загальнолюдських проблем.

До прикладу розглянемо тематику першої групи:

1.Яка твоя улюблена гра? 2.Опиши свого повітряного змія. 3.Чи маєш ляльку? Опиши свою ляльку. 4.Як діти бавилися на піску? 5.Про наші ігри в лісі. 6.Завтра матимемо вихідний день... 7.Мама має сьогодні багато роботи, тому що завтра неділя. 8.Чи ти був з мамою на базарі і що там бачив? 9.Чи маєте вдома собачку? 10.Мої квіти на вікні. 11.В нашому дворі дуже весело. 12.Про що повинна пам'ятати мама, коли приходить зима? 13.Чи хотів би мати домашню тваринку? Опиши, як би ти піклувався про неї. 14.Чи маєте картини? Напиши, які тобі найбільше подобаються і чому [5, с.26].

З метою розвитку уяви та зв'язного мовлення учні в своїх зошитах для вільних стилістичних вправ часто малювали відповідні малюнки, наклеювали витинанки для ілюстрації змісту твору, навіть аматорські

фотографії. Виправлення та закреслення у дитячих зошитах методисти радили оцінювати лояльно, адже процес мислення дитини відбувається набагато швидше, аніж механічна функція відтворення цього процесу на письмі.

Обговорення та перевірку вільних стилістичних вправ радили проводити на занятті у присутності учнів, не забуваючи про обережність, педагогічний такт, витончене відчуття психіки дитини[5,с. 55].

Проаналізувавши особливості, основні методи та тенденції розвитку культури писемного мовлення учнів вітчизняних середніх закладів міжвоєнного періоду ХХ ст., можна зробити висновок, що методика формування культури мовлення досліджуваного періоду опиралася на поступовий розвиток мови, психологічні вікові особливості, внутрішній світ дитини.

Література

1. Курляк І. Є. Класична освіта на західноукраїнських землях (ХІХ перша половина ХХ століття). Історико-педагогічний аспект. – Тернопіль: Підручники і посібники, 2000. – 328 с.
2. Ступарик Б.М. Боротьба за українську школу в Галичині на початку 30-х років ХХ ст. // Богдан Ступарик Школі – національне виховання молоді (вибрані статті). – Івано-Франківськ, 2005. – С. 99-104.
3. Ступарик Б.М. Шкільництво Галичини (1977-1939). – Івано-Франківськ, 1994. – 144 с.
4. KryńskiAdamAntoni. Jaknienależymówić i pisaćpopolsku. – Warszawa, 1931. – 356 s.
5. RowidHenryk. Z metodykiwypracowańpisemnych (zbiorekwolnychcwiczeńdzieci). – Lwów – Warszawa: Książnicapolska T-wanauczycieliszkółwyższych, 1920. – 56 s.
6. Rudnicki M. Wykształceniejęzykowe w życiu i w szkole. – Poznań-Warszawa: Nakładksięgarni św. Wojciecha, 1920. – 240 s.
7. SzoberStanisław. Nastrążyjęzyka. Szkice z zakresupoprawności i kulturyjęzykapolskiego. – Nakładem„Naszejksięgarni”, SP. AKC. ZwiązkunauczycielstwaPolsk., Warszawa, 1937. – 243 s.
8. Woroniecki J. Okołokultumowyojczystej. – Lwów – Warszawa, 1925. – 113 s.

Царик Ольга. Особливості розвитку культури мовлення учнів у вітчизняних середніх закладах міжвоєнного періоду ХХ ст.

У статті досліджено особливості, основні методи та тенденції розвитку культури мовлення учнів вітчизняних середніх закладів міжвоєнного періоду ХХ ст. Розглянуто методiku формування культури мовлення досліджуваного періоду з огляду на поступовий розвиток мови, психологічні вікові особливості, внутрішній світ дитини.

Ключові слова: культура мови, культура мовлення, писемне мовлення, мовна освіта.

Царик Ольга. Особенности развития культуры речи учащихся в отечественных средних учебных междувоенного периода ХХ в.

В статье исследованы особенности, основные методы и тенденции развития культуры речи учащихся отечественных средних учебных междувоенного периода ХХ в. Рассмотрена методика формирования культуры речи исследуемого периода учитывая постепенное развитие речи, психологические возрастные особенности, внутренний мир ребенка.

Ключевые слова: культура языка, культура речи, письменная речь, языковое образование.

Tsaryk Olga. The features of culture of speech of national medium schools students in the interwar period of the twentieth century

This article explores the features, basic techniques and trends in national culture of speech of medium schools students in the interwar period of the twentieth century. The method of creating a culture of broadcasting of studied period due to the gradual development of language, psychological age features, the child's inner world were considered.

Key words: language culture, culture of speech, writing, language education.

Авторська довідка

Царик Ольга Михайлівна,
кандидат філологічних наук,
доцент,
доцент кафедри німецької мови Тернопільського національного економічного університету.

Контактні телефони: 050 554 20 83, 097 400 73 92.

Контактна адреса: 46027, м. Тернопіль, вул. Громницького, 2, 103.

e-mail: tsarykolga@gmail.com